

University of Groningen

Vertekening en onnauwkeurigheid in de rapportage van intergenerationele steun en contact door ouder en kind

Mandemakers, Jornt J.; Dykstra, Pearl A.

Published in:
Mens & Maatschappij

IMPORTANT NOTE: You are advised to consult the publisher's version (publisher's PDF) if you wish to cite from it. Please check the document version below.

Document Version
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
2007

[Link to publication in University of Groningen/UMCG research database](#)

Citation for published version (APA):

Mandemakers, J. J., & Dykstra, P. A. (2007). Vertekening en onnauwkeurigheid in de rapportage van intergenerationele steun en contact door ouder en kind. *Mens & Maatschappij*, 82(1), 72.

Copyright

Other than for strictly personal use, it is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Take-down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Downloaded from the University of Groningen/UMCG research database (Pure): <http://www.rug.nl/research/portal>. For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to 10 maximum.

Vertekening en onnauwkeurigheid in de rapportage van intergenerationele steun en contact door ouder en kind

Jornt J. Mandemakers en Pearl A. Dykstra¹

Summary

Bias and inaccuracy of parent's and child's reports of intergenerational support and contact

This paper uses data on intergenerational support and contact in 4,055 parent-child dyads drawn from the Netherlands Kinship Panel Study to test explanations of response discrepancies in paired parent and child reports of intergenerational support and contact. The explanations focus on sources of bias and inaccurate reporting. The results do not show a systematic bias of parents compared to children as predicted by the generational stake hypothesis. Rather, response discrepancies are shown to be attributable to biases of parents and children because of social desirability, dissatisfaction with the level of support, and perceived relationship quality, and to inaccurate reporting by respondents with lower levels of education.

1. Inleiding en onderzoeksvragen

De ouder-kindrelatie is een van de belangrijkste relaties die mensen gedurende hun leven hebben (Hagestad, 2002; Rossi & Rossi, 1990). Literatuur over deze relatie is voornamelijk gebaseerd op rapportages van ofwel de ouder of het kind. Als gegevens van beiden worden gebruikt, blijkt dat ouder en kind regelmatig verschillend rapporteren over hun relatie. Discrepanties worden gevonden voor intergenerationele affectie, contact en steun (Aquilino, 1999; Bond & Harvey, 1991; Giarusso, Stallings, & Bengtson, 1995; Jessop, 1981; 1982; Klein Ikkink, Van Tilburg, & Knipscheer, 1999; Rossi & Rossi, 1990; Shapiro, 2004; Tein, Roosa, & Michaels, 1994). Hier gaat het steeds om rapportages over hetzelfde gedrag van dezelfde persoon (bijvoorbeeld hoe vaak het desbetreffende kind op bezoek komt bij de desbetreffende ouder).

Methodologisch gezien is het veelvuldig voorkomen van uiteenlopende rapportages van ouders en kinderen een probleem, omdat onderzoek over het algemeen gebruikmaakt van rapportages op basis van slechts een van beide partijen. Daarnaast kunnen discrepanties in rapportages wijzen op waarnemingsverschillen die inhoudelijke bestudering waard zijn (Aquilino, 1999). Uiteenlopende rapportages van intergenerationele steun en contact zijn extra interessant, aangezien dergelijke items daadwerkelijk gedrag van ouders en kinderen proberen te

meten, in tegenstelling tot subjectievere items. Bij subjectieve items zijn discrepanties vanzelfsprekend, aangezien ouder en kind een andere mening kunnen hebben. Voor concreet gedrag, zoals het geven van steun en contact, zijn discrepanties minder te verwachten, omdat het daadwerkelijke gebeurtenissen betreft. In de rapportage daarvan zouden beeldvormingsverschillen een minder grote rol moeten spelen.

Inzicht in de redenen waarom ouders en kinderen verschillend rapporteren over intergenerationele steun en contact ontbreekt grotendeels (Aquilino, 1999; Shapiro, 2004). Eerder onderzoek heeft discrepanties meestal op een ad hoc manier bestudeerd, zoals wanneer men toevallig beschikte over data van zowel ouder als kind (zie: Klein Ikkink e.a., 1999), of men beperkte zich tot beschrijvende analyses (bijvoorbeeld: Jessop, 1981; 1982). Een algemene bevinding is dat mensen ertoe geneigd zijn hun eigen bijdrage in een relatie te overschatten en wat zij ontvangen te onderschatten (Marsden, 1990). Tot op heden is er slechts één verklaring gegeven voor uiteenlopende rapportages van specifieke ouders en kinderen: de zogenaamde *generational stake*-hypothese zoals geformuleerd door Bengtson en Kuypers (1971). De *generational stake*-hypothese stelt dat ouders een te positief beeld schetsen van de ouder-kindrelatie en kinderen juist een te negatief beeld. De resultaten uit een aantal studies zijn in overeenstemming met deze hypothese: de rapportages van ouders over affectieve intergenerationele steun zijn positiever dan die van hun kinderen (e.g. Bond & Harvey, 1991; Tein, Roosa, & Michaels, 1994). Aangaande concrete intergenerationele steun en contact zijn er minder duidelijke aanwijzingen. Sommige studies vinden dat ouders positiever zijn (Bond & Harvey, 1991; Giarusso e.a., 1995), andere niet (Aquilino, 1999; Jessop, 1981; Klein Ikkink e.a., 1999).

De *generational stake*-hypothese voorspelt niet welke kenmerken van ouders, kinderen of ouder-kindrelaties precies samenhangen met verschillen in rapportages (Rossi, 1995; Shapiro, 2004). Twee studies verkennen hoe rapportageverschillen samenhangen met een aantal demografische kenmerken van ouders en kinderen (Aquilino, 1999; Shapiro, 2004), maar identificeren geen mechanismen achter discrepanties in rapportages over intergenerationele steun en contact.

Dit artikel richt zich op het beschrijven en verklaren van discrepanties in rapportages over intergenerationele steun en contact tussen ouders en kinderen. Het doel is om discrepanties te verklaren uit mogelijke factoren die leiden tot een systematische vertekening en/of onnauwkeurig rapporteren door ouders en kinderen. We behandelen twee vragen. Ten eerste, in hoeverre zijn er discrepanties in gekoppelde rapportages door ouders en kinderen van intergenerationele steun en contact? Ten tweede, hoe kunnen deze discrepanties worden verklaard? Over systematisch vertekend en onnauwkeurig rapporteren door ouders en kinderen zullen enkele hypothesen worden geformuleerd op basis van (a) eerder onderzoek naar discrepanties in rapportages tussen ouders en kinderen, (b) onderzoek naar discrepanties voor andere hechte relaties en (c) methodologisch onderzoek naar enquêtes.

We maken gebruik van rapportages over concreet gedrag van intergenerationele steun en contact (emotionele en instrumentele ondersteuning en frequentie van contact) van gekoppelde ouders en hun uitwonende kinderen uit de Netherlands Kinship Panel Study (NKPS). De NKPS is een grote representatieve multi-actordataset met informatie over 8.161 respondenten en hun families in Nederland (Dykstra, Kalmijn, Komter, Knijn, Liefbroer & Mulder, 2005).

2. Theoretische achtergrond

Discrepanties in gekoppelde rapportages van ouder en kind zijn tot op zekere hoogte te verwachten aangezien respondenten gedwongen worden om hun gevoelens en ervaringen in een beperkt aantal voorgestructureerde antwoordcategorieën te verwoorden (Burton & Blair, 1991; Draisma, 2000; Tourangeau, Rips, & Rasinski, 2000). Discrepanties op dyadisch niveau kunnen daarom simpelweg het gevolg zijn van meetfouten. Desalniettemin neemt de kans op discrepanties toe naarmate de rapportage van een of beide respondenten systematisch vertekend en/of onnauwkeurig is.

Vertekeningen en onnauwkeurigheden in rapportage kunnen zich op verschillende momenten in het reponsproces voordoen (Tourangeau e.a., 2000). Onder 'reponsproces' verstaat men de stappen gelegen tussen de ervaring van een respondent en de rapportage daarover via voorgestructureerde antwoordcategorieën. Ten eerste kunnen er vertekeningen en onnauwkeurigheden in rapportage ontstaan doordat de perceptie van ouder en/of kind afwijkt van de realiteit. De kennis van respondenten over gedragingen in een relatie in het verleden en de manier waarop zij informatie verwerken kunnen van invloed zijn op de mate waarin hun perceptie overeenkomt met de realiteit. Ten tweede kunnen vertekeningen en onnauwkeurigheden veroorzaakt worden door het al of niet correct meten van percepties van ouders en kinderen. Respondenten verschillen in bereidheid en vaardigheid in het interpreteren en beantwoorden van enquêtevragen. De omvang van vertekeningen en onnauwkeurigheden kan verschillen tussen respondenten: voor de een zal deze relatief klein zijn, voor de ander groot.

Respondenten met een systematisch positieve vertekening zullen geneigd zijn bepaalde zaken te 'overrapporteren' vergeleken met de realiteit, terwijl onnauwkeurige respondenten simpelweg verder van de werkelijkheid zitten. Systematische vertekeningen beïnvloeden de grootte en richting van de discrepanties als rapportages over hetzelfde naast elkaar worden gelegd. Elke rapportage bestaat uit de onzichtbare realiteit van wat er concreet gebeurde plus een mogelijke systematische positieve of negatieve vertekening door de respondenten plus een willekeurige fout van variërende omvang, veroorzaakt door onnauwkeurigheid van respondenten. Het verschil tussen vertekend en onnauwkeurig rapporteren kan uitgelegd worden in statistische termen: systematische *vertekeningen* vergroten of verkleinen het gemiddelde van individuele rapportages, en *onnauwkeurigheid* vergroot de variantie van individuele rapportages.

De hypothesen zijn geformuleerd in termen van 'over- of onderrapporteren' door respondenten, wanneer het om mogelijke systematische vertekeningen gaat. Strikt genomen weten we niets over de 'ware' mate van ondersteuning en contact tussen ouder en kind, de termen over- en onderrapporteren worden daarom alleen ten opzichte van de rapportage van de ander gebruikt. Sterker nog, discrepanties in rapportages van intergenerationele steun kunnen veroorzaakt worden door over- of onderrapporteren van de ouder, of door over- of onderrapporteren van het kind. We kunnen niet met zekerheid zeggen of de verantwoordelijkheid voor waargenomen discrepanties tussen de rapportages bij de ouder, bij het kind of bij beiden ligt. Het enige wat we kunnen doen is factoren bestuderen die correleren met waargenomen discrepanties. De hypothesen aangaande de onnauwkeurigheid van respondenten hebben geen last van deze beperkingen.

2.1 Hypothesen over systematische vertekeningen

Generational stake. De generational stake-hypothese voorspelt dat ouders een positief vertekend beeld geven in hun rapportage over de relatie met hun kinderen, terwijl de rapportage van kinderen negatief vertekend is. De vertekening ontstaat omdat ouders en kinderen verschillen in de mate van investering in en motivatie voor de relatie. Ouders geven een positief beeld van de relatie, omdat zij ernaar verlangen een beeld van continuïteit te schetsen en omdat zij hebben geïnvesteerd in hun kinderen. Kinderen hebben relatief minder zware investeringen gedaan en zij zijn gemotiveerder om de ouder-kindrelatie als minder belangrijk voor te doen waardoor zij zich psychologisch losmaken van hun ouders. Deze hypothese wordt vooral gebruikt om verschillen in rapportage van affectieve aspecten van de ouder-kindrelatie te verklaren, maar is wellicht ook toepasbaar op items over concrete steun en contact (Shapiro, 2004). Discrepancies in ouder-kindrapportages van affectieve steun consistent met de generational stake-hypothese zijn gevonden voor gekoppelde paren van ouders en Amerikaanse studenten (Tein e.a., 1994), volwassen kinderen en hun ouders (Bond & Harvey, 1991; Shapiro, 2004), en jongvolwassen kinderen en hun ouders (Aquilino, 1999). Klein Ikkink en anderen (1999) en Shapiro (2004) vonden geen steun voor de intergenerational stake-hypothese voor items van intergenerationele steun en contact. Onze eerste hypothese luidt: *ouders overrapporteren steun en contact vergeleken met kinderen* (H1).

Sociale wenselijkheid: familienormen. Sociale wenselijkheid refereert aan de neiging van mensen om zich mooier voor te doen dan ze werkelijk zijn (Podsakoff, MacKenzie, Lee, & Podsakoff, 2003). Bepaalde respondenten kunnen zich genoodzaakt voelen zodanig antwoorden te geven dat ze aardiger lijken. Onderzoek laat zien dat de rapportage van getrouwde mannen en vrouwen over hun bijdrage aan het huishouden door sociale wenselijkheid beïnvloed wordt (Kamo, 2000; Press & Townsley, 1998). Mannen die zeggen geëmancipeerde waarden aangaande de verdeling van huishoudelijke taken aan te hangen overrapporteren hun bijdrage. Een vergelijkbare redenering kan wellicht toegepast worden op intergenerationele steun en contact. Mensen die sterke familiegeoriënteerde normen en waarden aanhangen, zijn wellicht meer geneigd om sociaalwenselijke antwoorden te geven over de mate van sociale steun in de familie. De sociale norm dat familieleden elkaar moeten helpen, is sterk (Klein Ikkink e.a., 1999). Dat zou een reden kunnen zijn waarom respondenten over het algemeen de hoeveelheid steun in de familie overdrijven.

Mensen koesteren familiegeoriënteerde normen en waarden op verschillende wijzen. Diegenen die sterkere familienormen hebben, kunnen meer geneigd zijn om sociaal wenselijk te antwoorden bij vragen over hun familie. Deze redenering leidt tot de volgende hypothese over sociale wenselijkheid: *Ouders en kinderen die sterkere familiegeoriënteerde waarden en normen hebben, zijn eerder geneigd sociaal wenselijke antwoorden te geven; daarom zullen zij steun en contact overrapporteren* (H2).

Ontevredenheid met steun. De gevoelens van respondenten over de mate van ondersteuning door hun familie kan hun rapportages ook beïnvloeden. Mensen kunnen ontevreden zijn met

de hoeveelheid steun die zij ontvangen van hun familie, omdat soms zelfs goedbedoelde pogingen om iemand te helpen averechts werken (Uchino, 2004) en mensen kunnen het gevoel hebben dat ze recht hebben op meer steun dan zij daadwerkelijk krijgen. Ontevredenheid met de mate van steun kan daarom leiden tot het onderrapporteren van ontvangen steun. Een mogelijk mechanisme hierachter is dat ontevreden respondenten onderrapporteren om zo hun gevoelens van verbolgenheid te uiten (Klein Ikkink e.a., 1999). Een ander mechanisme is dat onderrapporteren een manier kan zijn om cognitieve dissonantie (Festinger, 1957) te reduceren die ontstaat, omdat de daadwerkelijk ontvangen steun achterblijft bij de verwachte steun. Ouders en kinderen kunnen de cognitieve dissonantie verkleinen door de hoeveelheid ontvangen steun te onderschatten om zo hun perceptie van de realiteit gelijk te trekken met hun gevoel van ontevredenheid.

Corriel en Cohen (1995) vonden na een steekproef onder studenten met stress en hun ondersteuners meer overeenkomst in de rapportages van sociale steun in die gevallen dat de verwachtingen over de steun van de studenten uitkwamen. Er is dus een indicatie voor een relatie tussen ontevredenheid, in de vorm van niet uitgekomen verwachtingen, en discrepanties. Deze hypothese voorspelt echter alleen een verband tussen ontevredenheid en het ontvangen van steun, niet voor het geven van steun en niet voor de frequentie van het contact. Onze derde hypothese luidt daarom als volgt: *Ouders en kinderen die ontevreden zijn met de mate van steun, onderrapporteren ontvangen steun* (H3).

Relatiekwaliteit (1). Mensen hebben de neiging om hun hechte relaties in een te rooskleurig licht te zien (Gagné & Lydon, 2004). Mensen kunnen zulke percepties koesteren, aangezien het voor het zelfvertrouwen goed is om een positief beeld van een hechte relatie te hebben. Ouders en kinderen die een goede relatie denken te hebben, kunnen daarom eerder geneigd zijn steun en contact te overrapporteren. Onze vierde hypothese is als volgt: *Ouders en kinderen die een hogere gepercipieerde relatiekwaliteit melden, overrapporteren steun en contact* (H4).

2.2 Hypothesen over onnauwkeurigheid

Relatiekwaliteit (2). Ouders en kinderen die een goede relatie hebben weten meer over elkaar en over hun relatie (Coriell & Cohen, 1995). Meer kennis van ouders en kinderen over elkaar leidt tot een grotere kans dat hun rapportage nauwkeurig is. Bovendien nemen mensen die nader tot elkaar staan een prominentere plek in elkaars gedachten in (Gagné & Lydon, 2004). Het ene kind kan daarom van meer belang voor een ouder zijn dan een ander. Over het algemeen zijn mensen nauwkeuriger over zaken die voor hen belangrijk zijn (Jessop, 1982). Zulke zaken vallen op, worden beter onthouden, zijn gemakkelijker weer voor de geest te halen en worden om die redenen waarschijnlijk beter gerapporteerd. De twee geschetste mechanismen van meer kennis over en een groter belang van betere relaties verklaart wellicht waarom onderzoek meer overeenkomsten in rapportages van dergelijke relaties vindt. Twee studies laten zien dat de gelijkheid van rapportage over sociale steun voor hoofdrespondenten en hun netwerkleden hoger is voor hechte relaties (Antonucci & Israel, 1986; Pescosolido & Wright, 2004). In de studie van Coriell en Cohen (1995) waren rapportages van studenten onder stress en hun ondersteuners

meer met elkaar in overeenstemming als de studenten een hogere relatiekwaliteit meldden. Onze vijfde hypothese luidt: *Ouders en kinderen die een hogere relatiekwaliteit rapporteren, zijn nauwkeuriger in het rapporteren van de mate van steun en contact* (H5).

Cognitieve vaardigheid. Onderzoek laat zien dat mensen met lagere cognitieve vaardigheden meer moeite hebben om accuraat antwoord te geven op enquêtevragen dan mensen met meer cognitieve vaardigheden (Knäuper, Belli, Hill, & Regula Herzog, 1997). Moeilijke vragen worden ook minder nauwkeurig beantwoord door respondenten (Blair & Burton, 1987). Voor de NKPS zijn wellicht onzuiverheden te verwachten omdat retrospectief moest worden gerapporteerd en omdat de vragen over de frequentie van gedrag in het verleden in vrij algemene termen zijn gesteld. Respondenten hebben misschien diep na moeten denken over hoe vaak ze de ander hadden gezien in de voorbije maanden en hoe vaak zij die persoon hadden geholpen, dan wel hulp hadden ontvangen. Indien de ouder of het kind onnauwkeurig is, worden discrepanties in gekoppelde rapportages waarschijnlijker. Net als in de studie van Knäuper en anderen (1997) gebruiken wij het hoogst behaalde opleidingsniveau als een *proxy* voor de cognitieve vaardigheid van respondenten. Onze zesde hypothese is: *hogere opgeleide ouders en kinderen rapporteren nauwkeuriger over de hoeveelheid steun en contact* (H6).

3. Onderzoeksopzet

3.1 Data

Deze studie maakt gebruik van gegevens uit de eerste golf (2002-2004) van de Netherlands Kinship Panel Study (NKPS) (Dykstra e.a., 2005). De NKPS bevat informatie over 8.161 hoofdrespondenten, in de leeftijdsgroep 18-79, en hun familieleden. De NKPS stelde de hoofdrespondenten, vanaf hier 'ankers' genoemd, en enkele willekeurig geselecteerde kinderen, broers, zussen, ouders en vrienden identieke vragen over hun onderlinge relatie, familieomstandigheden en de mate van steun en contact.

De ankers vormen een willekeurige steekproef van mensen in particuliere huishoudens in Nederland. Voor het onderzoek is gebruikgemaakt van het adressenbestand van Cendris (een dochteronderneming van TNT Post). De totale respons van de ankers bedraagt 45 procent; dit is vergelijkbaar met andere familie-enquêtes in Nederland (Dykstra e.a., 2005). Alleenstaande vrouwen, jongeren en volwassen thuiswonende kinderen zijn ondervertegenwoordigd in het hoofdbestand van de NKPS. Ankers met thuiswonende kinderen zijn oververtegenwoordigd.

Door middel van computerondersteunde interviews werd gedetailleerde informatie verzameld over de relatie van de anker met onder anderen diens ouders en maximaal twee willekeurig geselecteerde kinderen ouder dan 15 jaar. In de loop van het interview werd aan de ankers toestemming gevraagd om onder anderen één ouder (willekeurig geselecteerd indien beiden nog in leven waren, anders de overblijvende ouder) en de twee eerder geselecteerde kinderen te benaderen met een schriftelijke vragenlijst. Indien de anker toestemming gaf, werden de vragenlijsten met de post opgestuurd of bij de anker achtergelaten in het geval van huisgenoten.

Tabel 1 toont het aantal ontvangen vragenlijsten en tevens de reden van non-respons. De eerste kolom toont de respons op ankerniveau. Van de in totaal 8.161 ankers hadden 6.805 een of meer uitwonende ouders en kinderen. Voor 3.292 van deze ankers zijn geschikte vragenlijsten van uitwonende ouders en kinderen binnengekomen. De overige kolommen tonen de respons op dyadeniveau. Er zijn vragenlijsten voor 1.802 van de geselecteerde ouders binnengekomen, hetgeen neerkomt op een respons van 36,5 procent. Voor de kinderen van de ankers zijn 2.259 vragenlijsten ontvangen, hetgeen een respons van 45,7 procent inhoudt. Weigering door de ankers om toestemming te geven om familieleden te benaderen is de belangrijkste reden voor non-respons. Voor 40 procent van de ouders en 28,7 procent van de kinderen was dit het geval. Na het interview werd aan de ankers gevraagd om een schriftelijke vragenlijst in te vullen. Metingen voor een aantal van de onafhankelijke variabelen zijn middels de schriftelijke vragenlijst verkregen.

De analyses zijn gebaseerd op data van ouders en kinderen die aan elkaar zijn gekoppeld. De volgende criteria zijn gebruikt om de correctheid van de koppeling te controleren. Ten eerste moest het familielid voor wie de schriftelijke vragenlijst bedoeld was ook daadwerkelijk de vragenlijst hebben ingevuld (bijvoorbeeld niet een aan de vader gerichte vragenlijst die ten onrechte door de moeder was ingevuld). Ten tweede moesten de ingevulde leeftijd (rekening houdend met een marge van +5 en -5 jaar) en het geslacht van het familielid overeenkomen met die gegevens zoals ze tijdens het interview door de anker waren opgegeven. Drie procent van de geselecteerde

Tabel 1: Aantal hoofdrespondenten (ankers) en respons uitwonende familieleden (maximaal 1 ouder per anker; maximaal 2 kinderen)

	Anker		Alle dyades		Kind is anker dyades		Ouder is anker dyades	
	N ^a	%	N	% van geselecteerde	N	% van geselecteerde	N	%
Uitwonend ouder/kind	6.805		12.808		7.868		4.940	
Respons ouder/kind:								
Niet geselecteerd			2.933		2.933			
Geen toestemming anker			3.393	34,4	1.974	40,0	1.419	28,7
Geen ingevulde vragenlijst ontvangen			2.120	21,5	930	18,8	1.190	24,1
Gegevens kloppen niet			301	3,0	229	4,6	72	1,5
Juiste, ingevulde vragenlijst ontvangen	3.292 ^b	48,4	4.061 ^b	41,1	1.802	36,5	2.259	45,7

^a Aantal ankers dat minimaal één uitwonend(e) ouder/kind heeft.

^b Zes dyades behorend bij twee ankers zijn in de uiteindelijke analyses niet meegenomen vanwege ontbrekende waarden op steun- en contactitems.

BRON: Netherlands Kinship Panel Study, 2002-2004.

teerde ouder-kindrelaties voldeed niet aan deze criteria en werd daarom uitgesloten van verdere analyse (voor details zie tabel 1).

De selectiviteit van de respons van ouders en kinderen is onderzocht in multivariate analyses. De respons wordt bepaald door (a) of ankers toestemming voor benadering geven en (b) of ouders en kinderen de vragenlijsten terugsturen (Dykstra e.a., 2005). De resultaten laten zien dat de respons enigszins lager is voor uitwonende familieleden vergeleken met huisgenoten en veel lager voor in het buitenland wonende familieleden. De respons is ook lager voor familiere-laties waarvan ankers zeggen dat de kwaliteit niet zo hoog is. De frequentie van contact zoals gerapporteerd door ankers vertoont geen samenhang met de respons. Vaders en zonen zijn minder geneigd te reageren; dat geldt ook voor oudere familieleden. De respons is hoger voor familieleden van hoger opgeleide ankers. Datzelfde geldt voor hoger opgeleide familieleden en voor familieleden die in verstedelijkt gebied wonen. Interessant is dat familieleden die verder weg maar wel binnen Nederland wonen een hogere respons hebben. Wellicht biedt de NKPS een mooie gelegenheid voor ouders en kinderen die ver van elkaar wonen om betrokkenheid bij hun familie te demonstreren.

De analyses in dit artikel zijn beperkt tot ouders en kinderen die niet hetzelfde huishouden delen. We hebben hiervoor gekozen omdat steun en contact tussen mensen die samenleven sterk afwijken van mensen die niet samenleven. De analyse heeft betrekking op 4.055 ouder-kinddyades ($N = 4.055$, genest in 3.290 ankers), waar minimaal voor één steun/contactitem door zowel de anker als het uitwonende familielid is gerapporteerd. Zes ouder-kinddyades zijn om die reden niet meegenomen (zie verder tabellen 1 en 2).

3.2 Afhankelijke variabelen

De afhankelijke variabelen zijn geconstrueerd door het verschil in antwoorden aangaande steun en contact van ouders en kinderen te gebruiken. In het persoonlijke interview met de anker werd gevraagd in hoeverre de anker steun ontving van en gaf aan zijn ouder dan wel kind in de voorgaande drie maanden en naar de frequentie van contact in het afgelopen jaar. Het perspectief van de ouder/het kind komt uit de schriftelijke vragenlijst waarin dezelfde vragen werden gesteld als aan de anker. Twee vragen zijn over instrumentele steun gesteld: helpen met het huishouden en met klusjes. Emotionele steun is gemeten met de volgende twee vragen: het tonen van interesse in de ander en het geven van advies. De antwoordcategorieën zijn 0 = *niet*, 1 = *een enkele keer* en 2 = *meerdere keren*. Voor elk steunitem werd aan de ouder en aan het kind gevraagd hoeveel ze gaven en ontvingen, zodat er vier items over geven en vier items over ontvangen zijn. Ankers en familieleden beantwoordden daarnaast een vraag over de frequentie van persoonlijk contact en één over contactfrequentie per telefoon, brief of e-mail in de laatste twaalf maanden. De antwoordcategorieën lopen van 0 = *nooit* tot 6 = *dagelijks*.

De verschijscores voor elk van de emotionele en instrumentele steun- en contactitems zijn berekend vanuit het perspectief van de ouder (die dus of de anker of de ouder van de anker is). We hebben telkens het antwoord van het kind afgetrokken van het antwoord van de ouder. Bij steun zijn de vragen over geven door de ouder gekoppeld aan ontvangen door het kind en vice

versa. Een positief verschil betekent dat de ouder meer (ontvangen dan wel gegeven) steun rapporteert dan het kind; een negatief verschil betekent dat het kind meer steun rapporteert. Voor de steunitems lopen de verschilcores van -2 tot 2, voor de frequentie van contactitems van -6 tot 6. Hierbij moet opgemerkt worden dat deze verschilcores berekend zijn voor de antwoordcategorieën zoals die aan de respondenten zijn voorgelegd. Een verschil in antwoord voor de steunvragen van 'niet' en 'een enkele keer' is in deze analyse dus gelijk aan het verschil tussen 'een enkele keer' en 'meerdere keren'. Voor de frequentie van contactvragen is een discrepantie tussen 'dagelijks' en 'eenmaal per week' even groot als tussen 'eenmaal per week' en 'eenmaal per maand'. We kiezen voor deze procedure omdat we zo dicht mogelijk willen blijven bij de antwoorden zoals gegeven door de respondenten.

3.3 Onafhankelijke variabelen

De volgende onafhankelijke variabelen zijn geconstrueerd met informatie van de anker en de familieleden verkregen uit de schriftelijke vragenlijsten. Als de ouder dan wel het kind een anker is dan komt informatie over het geslacht, opleiding en leeftijd uit het persoonlijke interview.

Familiegeoriënteerde normen. Een schaal van zeven Likert-achtige items is gehanteerd om familiegeoriënteerde normen te meten. De items zijn: 'Ouders horen hun volwassen kinderen te ondersteunen als die dat nodig hebben'; 'Ouders horen hun kinderen financieel bij te staan als die dat nodig hebben', 'Ouders horen hun volwassen kinderen onderdak te geven als die dat nodig hebben', 'Kinderen zouden voor hun zieke ouders moeten zorgen'; 'Als ouders bejaard zijn, moeten ze bij hun kinderen kunnen inwonen'; 'Kinderen die dichtbij hun ouders wonen zouden minstens één keer per week op bezoek moeten gaan' en 'Kinderen zouden onbetaald verlof moeten opnemen om voor hun zieke ouders te zorgen'. De antwoordcategorieën variëren van 1 = *helemaal mee oneens* tot 5 = *helemaal mee eens*. Cronbachs alfa van deze schaal voor de ouders is 0,72 en voor de kinderen 0,79, hetgeen op een redelijke tot goede interne consistentie wijst. De schaal loopt van 1 tot 5; een hogere score betekent dat familiegeoriënteerde normen sterker aangehangen worden.

Ontevredenheid. Een schaal met twee Likert-achtige items meet in hoeverre ouder en kind tevreden zijn met de ondersteuning in de familie. De antwoordcategorieën variëren van 1 = *helemaal mee oneens* tot 5 = *helemaal mee eens*. De items zijn: 'Ik vind dat ik meer steun zou moeten krijgen van mijn familie dan ik nu krijg' en 'Ik krijg voldoende hulp en advies van mijn familie' (omgekeerd gecodeerd). Cronbachs alfa van deze schaal voor de ouders is 0,61 en voor de kinderen 0,68, hetgeen op een redelijke interne consistentie wijst. Deze schaal loopt van 1 tot 5; een hogere score duidt op een sterker gevoel van ontevredenheid.

Relatiekwaliteit. Aan ouders en kinderen is gevraagd: Hoe zou u uw relatie met [kind/ouder] omschrijven? Antwoordcategorieën variëren van 1 = *niet zo goed* tot 4 = *heel goed*.

Behaald opleidingsniveau. Het hoogst behaalde opleidingsniveau is gebruikt als een proxy voor de cognitieve vaardigheden van de respondenten. De originele variabele is gehercodeerd in vier categorieën: 1 = *basisschool of lager*, 2 = *VMBO/MAVO*, 3 = *HAVO/VWO/MBO*, tot 4 = *HBO/universiteit of hoger*.

Tabel 2: Beschrijvende kenmerken van de onafhankelijke variabelen (ongestandaardiseerd)

	Ouder			Kind			Dyade		
	<i>M</i>	<i>SD</i>	Bereik	<i>M</i>	<i>SD</i>	Bereik	<i>M</i>	<i>SD</i>	Bereik
Familienormen	3,08	0,59	1 - 5	2,99	0,58	1 - 5			
Ontevredenheid	2,25	0,78	1 - 5	2,02	0,71	1 - 5			
Relatiekwaliteit	3,63	0,55	1 - 4	3,36	0,73	1 - 4			
Opleidingsniveau	2,49	1,03	1 - 4	3,24	0,77	1 - 4			
Leeftijd	63,54	9,58	34 - 95	35,08	8,70	14 - 70			
Man (1 = ja)	0,39		0 - 1	0,40		0 - 1			
Zelfde geslacht (1 = ja)							0,53		0 - 1
Tijdsduur (maanden)							0,56	0,50	0 - 20,7
Ouder = anker (1 = ja)							0,60		0 - 1
<i>N</i> dyades in SUE analyse		4.055							
<i>N</i> ankers in SUE analyse		3.290							

BRON: Netherlands Kinship Panel Study, 2002-2004.

Controlevariabelen. Ten eerste is rekening gehouden met de leeftijd en het geslacht van de ouder (1 = vader) en kind (1 = zoon). Ook is een dummyvariabele meegenomen die aangeeft of ouder en kind van hetzelfde geslacht zijn (1 = zelfde geslacht). Deze variabelen zijn in de analyses betrokken omdat uit eerder onderzoek naar voren is gekomen dat leeftijd en geslacht samenhangen met rapportageverschillen (Rossi & Rossi, 1990; Shapiro, 2004). Daarnaast bleken, zoals hiervoor is beschreven, leeftijd en geslacht gerelateerd te zijn aan de kans dat de ouder dan wel het kind de schriftelijke vragenlijst terugstuurden. Ook is rekening gehouden met het aantal maanden dat is verstreken tussen het persoonlijk interview van de anker en de datum waarop de ouder-/ kindvragenlijsten binnen zijn gekomen. Deze tijdsduur controleert voor discrepanties die het resultaat zijn van het feit dat anker en ouder/kind over verschillende tijdsvakken rapporteren. De tijdsduur is gebruikt als controle bij de betrouwbaarheid van de antwoorden, aangezien een langere tussenliggende periode waarschijnlijk de variantie vergroot. Aanvullend is een dummyvariabele toegevoegd die aangeeft of de ouder de anker is. Deze dummy controleert voor een mogelijk methode-effect (De Leeuw, 2005), aangezien ankers een persoonlijk interview kregen en familieleden een schriftelijke vragenlijst invulden. Tabel 2 toont beschrijvende kenmerken van de onafhankelijke en controlevariabelen voor de ouders en de kinderen.

3.4 Analytische procedure

We bekijken algemene patronen in de rapportageverschillen aan de hand van (a) het percentage ouder-kinddyades met overeenkomende rapporten en (b) de (absolute) gemiddelde verschillen. Deze resultaten zijn lastig te interpreteren omdat er geen goede standaard is voor de mate van overeenkomst van de antwoorden (Glass & Polisar, 1987). Statistische toetsen geven aan in hoeverre antwoorden numeriek gelijk zijn (dat wil zeggen of het verschil nul is), maar niet in

hoeverre antwoorden inhoudelijk overeenkomen. Bovendien wordt de absolute grootte van verschillen beïnvloed door de variatie in de antwoorden en door het aantal antwoordcategorieën. Een geschikte standaard voor de overeenkomst van gekoppelde ouder-kindgegevens is welke mate van overeenkomst er zou zijn als de data van ouders en kinderen willekeurig aan elkaar gekoppeld zouden zijn (Glass & Polisar, 1987). Om dit na te bootsen berekenen we de (absolute) gemiddelde verschillen en de percentages van overeenkomst voor willekeurig gekoppelde ouders en kinderen (cf. Glass & Polisar, 1987). Deze procedure herhalen we honderd maal en daarvan nemen we het gemiddelde als basis voor een vergelijking van de overeenkomst in de antwoorden tussen ouders en kinderen.

De modellen ter verklaring van rapportageverschillen schatten we in twee stappen. Eerst schatten we aparte regressiemodellen voor elke van de tien ouder-kindverschilsscores van inter-generatiele steun en contact. In normale regressiemodellen (OLS) wordt het gemiddelde van een afhankelijke variabele geschat. Wij zijn echter geïnteresseerd in het modelleren van het gemiddelde van de vertekening én in de spreiding rond de gemiddelde verschillen (de betrouwbaarheid). We maken daarom gebruik van zogenaamde heteroskedastische regressie (StataCorp, 2005a). Deze biedt de mogelijkheid om ook de spreiding (variantie) te modelleren. Deze regressies bestaan uit parameters voor de invloed op het gemiddelde en voor de invloed op de variantie. De onafhankelijke variabelen, waarvan de hypothese is dat ze de systematische vertekening beïnvloeden, worden aan het gemiddeldendeel van de modellen toegevoegd, de hypothesen over de onnauwkeurigheid aan het variantiedeel. De controlevariabelen worden zowel aan het gemiddelden- als aan het variantiedeel toegevoegd. Opleidingsniveau heeft volgens de hypothese een effect op de variantie van de verschillen, maar zal ook toegevoegd worden aan het gemiddeldendeel als een controlevariabele aangezien het gerelateerd is aan de respons van de familieleden.

In de tweede stap worden de resultaten van deze tien regressies gecombineerd. Dit is nodig aangezien de tien afhankelijke variabelen sterk met elkaar samenhangen en zij deels hetzelfde meten, namelijk de mate van overeenstemming tussen ouder en kind over hun relatie. De statistische techniek die zich voor dit doel leent is *Seemingly Unrelated Estimation* (SUE). SUE lijkt op *Seemingly Unrelated Regression* (SUR, zie voor een toepassing van SUR bijvoorbeeld Kalmijn & Bernasco, 2001). SUE is ook toepasbaar op andere modellen dan normale regressiemodellen (OLS), zoals de hier gebruikte heteroskedastische regressiemodellen. SUE houdt rekening met de onderlinge samenhang van de afhankelijke variabelen in de aparte regressiemodellen en berekent de modellen opnieuw alsof ze simultaan geschat worden. SUE voegt aan de analyse informatie over de samenhang tussen de afhankelijke variabelen toe door gebruik te maken van de (co)variantiestructuur. De door SUE geproduceerde coëfficiënten zijn gelijk aan die van de tien heteroskedastische regressiemodellen; SUE past slechts de standaardfouten aan. De in dit artikel gepresenteerde resultaten zijn de resultaten van de SUE. De standaardfouten van SUE zijn gebaseerd op de sandwich/robuuste (co)variantiestructuurtechniek (StataCorp, 2005b). Met SUE kan bekeken worden of het effect van een verklarende variabele verschilt voor de verschillende steun- en contactvariabelen. Met Waldtoetsen zal gekeken worden of een variabele niet toevallig significant is voor een van de regressiemodellen. Deze toetst of alle tien coëf-

ficiënten van een verklarende variabele voor de tien afhankelijke variabelen significant van nul afwijken om zo de robuustheid te testen (zie tabel A1 in de appendix). De standaardfouten zijn gecorrigeerd voor clustering van ouder-kinddyades in ankers.

Ontbrekende waarden bij de onafhankelijke en controlevariabelen zijn vervangen door het gemiddelde. Analyses met en zonder deze aanpassing verschilden niet substantieel. Resultaten van deze analyses zijn verkrijgbaar op verzoek.

5. Resultaten

5.1 Algemene patronen discrepanties

Het bovenste deel van tabel 3 laat de algemene patronen van overeenkomst in ouder-kinddyades zien. Het percentage dyades met overeenkomende rapporten ligt rond de 45 procent tot 60 procent, behalve voor de interesseitems. Zoals eerder besproken bestaat er geen duidelijke standaard voor overeenkomst in rapportage (Glass & Polisar, 1987). Daarom gebruiken we twee alternatieve strategieën om de patronen te interpreteren. Ten eerste vergelijken we verschillen in rapporten van de ouders en kinderen binnen dezelfde familie met die van willekeurig aan elkaar gekoppelde ouders en kinderen (die dus geen familie van elkaar zijn). Ten tweede leggen we de gevonden ouder-kinddiscrepanties van de NKPS naast de discrepanties zoals gevonden door Shapiro (2004) in een grote representatieve studie van Amerikaanse families (de National Study of Families and Households, NSFH). De items uit de NSFH zijn nagenoeg gelijk aan die van de NKPS.

Tabel 3 laat zien dat, zoals verwacht, voor alle items het absolute gemiddelde verschil kleiner en de overeenkomst groter is voor ouders en kinderen binnen dezelfde familie dan voor willekeurig aan elkaar gekoppelde ouders en kinderen. Toch zijn er verschillen afhankelijk van het item. Bij rapportages van contactfrequentie zijn de verschillen tussen de familiedyades en de willekeurige dyades groter dan bij rapportages van steun. Bij familiedyades komt bijvoorbeeld 61 procent van de rapportages van persoonlijk contact overeen; bij willekeurige dyades is dit 26 procent. Bij familiedyades varieert de overeenkomst in rapportages van steun tussen 44 procent en 72 procent; bij willekeurige dyades varieert deze tussen 36 procent en 67 procent. Daarnaast zien we in tabel 3 dat de verschillen tussen familiedyades en willekeurige dyades voor de interesse- en adviesitems kleiner zijn dan voor de huishoud- en klusjesitems.

De patronen in de ouder-kindrapportagediscrepanties lijken ten dele op die van de NSFH (zie Shapiro, 2004). In de NSFH wordt, net zoals in de NKPS het geval is, in ongeveer de helft van de ouder-kinddyades gelijk gerapporteerd over instrumentele steun. In de NSFH is de overeenkomst voor de emotionele steunitems lager: in slechts 30 procent van de ouder-kinddyades worden overeenkomstige antwoorden gegeven, hoewel vermeld moet worden dat Shapiro de advies- en interesseitems bij elkaar genomen heeft. Het grootste verschil tussen de NSFH en de NKPS heeft betrekking op de overeenkomst in de frequentie van persoonlijk contact. Bij de NSFH komen 20 procent van de antwoorden van ouders en kinderen overeen; in de NKPS komen daarentegen 60 procent van de rapportages van contactfrequentie overeen.

Tabel 3: *Vershil in gemiddelde en overeenstemming in ouder-kind rapportage van steun en contact in familie en willekeurige dyades*

	Gegeven door ouders				Ontvangen door ouders				Frequentie van contact	
	Advies	Interesse	Huishouden	Klusjes	Advies	Interesse	Huishouden	Klusjes	Per soon- lijk	Telefoon, brief, e-mail
Familie dyades:										
Gemiddelde ouder-kind discrepantie (absoluut)	0,60	0,32	0,41	0,56	0,63	0,35	0,45	0,58	0,41	0,78
% overeenstemming	46,6	71,6	66,3	53,5	43,9	68,4	63,0	49,6	61,4	44,3
Willekeurige dyades:										
Gemiddelde ouder-kind discrepantie (absoluut)	0,77	0,38	0,68	0,85	0,76	0,41	0,65	0,79	1,16	1,22
% overeenstemming	36,4	66,7	51,1	37,2	36,7	63,4	50,2	36,9	26,1	26,1
Familie dyades:										
Gemiddelde volgens ouder	2,12	2,80	1,48	1,70	1,92	2,73	1,37	1,63	4,71	5,01
Gemiddelde volgens kind	2,08	2,74	1,45	1,74	2,00	2,74	1,52	1,78	4,66	4,89
Gemiddelde ouder-kind discrepantie	0,04*	0,05***	0,03*	-0,04***	-0,08***	-0,01	-0,15***	-0,14***	0,05***	0,12***
% ouder over-rapporteert	28,1	16,3	17,7	21,8	24,8	15,9	12,0	19,2	21,6	32,1
% ouder onder-rapporteert	25,2	12,1	16,0	24,7	31,4	15,7	25,0	31,2	17,0	23,6
N dyades	3732	3980	3695	3797	3715	3969	3733	3893	4026	4021

* = $p < 0,05$; ** = $p < 0,01$; *** = $p < 0,001$ (tweezijdige gepaarde t -toetsen).

BRON: Netherlands Kinship Panel Study, 2002-2004.

Het onderste deel van tabel 3 geeft informatie over de richting van de rapportagediscrepanties. T -toetsen laten zien dat voor alle steun- en contactitems, behalve voor de ontvangen interesse door de ouders, de gemiddelde verschillen in ouder-kindrapportages significant afwijken van nul. Zoals het linkerpaneel van de tabel laat zien, rapporteren ouders dat zij meer steun geven dan kinderen rapporteren te ontvangen. Helpen bij klusjes is een uitzondering: hier rapporteren ouders dat zij minder geven dan kinderen rapporteren te ontvangen. Zoals het rechterpaneel van de tabel laat zien, rapporteren ouders dat zij minder steun ontvangen dan dat kinderen rapporteren te geven. Zowel ouders als kinderen lijken de steun die zij geven te overrapporteren en de steun die zij ontvangen te onderrapporteren. In de percentages van over- en onderrappor-

tage door de ouders is ook een dergelijke trend te bespeuren: een hoger percentage ouders overrapporteert gegeven steun dan dat zij onderrapportereren en vice versa voor wat zij ontvangen. Tot slot zien we in tabel 3 dat ouders de frequentie van contact overrapportereren.

De vergelijking met de NSFH kan slechts gemaakt worden voor de contactfrequentie-items omdat Shapiro (2004) zijn resultaten voor het over- en onderrapportereren van steun heel anders heeft weergegeven. De NSFH-data geven andere resultaten: kinderen overrappoverrapportereren in ongeveer 70 procent van de dyades de frequentie van contact vergeleken met ongeveer 20 procent in de NKPS data.

5.2 Determinanten van rapportagediscrepanties

Hoe kunnen rapportagediscrepancies tussen ouders en kinderen worden verklaard? We beantwoorden deze vraag met resultaten van de Seemingly Unrelated Estimation van tien intergenerationele steun- en contactverschilscores (zie tabel 4). Het gemiddelde van de verschilscores en de varianties zijn gemodelleerd. Coëfficiënten in het bovenste deel van tabel 4 tonen de effecten op het gemiddelde van de verschilscores en stellen dus mogelijke vertekeningen voor. De tekens in de H kolommen geven de richting van de voorspelde effecten weer. Wij interpreteren de richting van de coëfficiënten op de volgende wijze: een positieve coëfficiënt betekent dat de ouder steun/contact overrapporteert vergeleken met de rapportage van het kind; een negatieve coëfficiënt betekent dat de ouder onderrapporteert. Zoals hiervoor is aangegeven, kan het overrapportereren door de ouder het resultaat zijn van onderrapportereren door het kind en vice versa. Effecten op de variantie stellen effecten op de nauwkeurigheid van rapportage voor (zie de coëfficiënten in het tweede deel van tabel 4). Een positief coëfficiënt betekent een hogere variantie en dus meer onnauwkeurigheid. Om te testen of effecten robuust zijn, gebruiken we Waldtoetsen met de nulhypothese dat coëfficiënten van een set uitkomsten allemaal gelijk zijn aan nul (zie tabel A1 in de appendix).

De generational stake-hypothese voorspelt een positief verschil tussen de rapportage van ouder en kind (i.e. ouders overrapportereren/ kinderen onderrapportereren). In tabel 3 zagen we al dat gemiddelde verschillen tussen ouder- en kindrapportages deels in tegenspraak zijn met de generational stake-hypothese. In het bovenste deel van tabel 4 zijn de gemiddelde voorspelde verschilscores gecontroleerd voor mogelijke oorzaken van vertekeningen en onnauwkeurigheden van ouders en kinderen. Deze gemiddelden zijn hetzelfde als de constante, wanneer alle variabelen gestandaardiseerd zouden zijn. Uit de tabel komt naar voren dat ouders gegeven steun overrapportereren (met uitzondering van helpen bij klusjes), ontvangen steun onderrapportereren en frequentie van contact overrapportereren. De onderrapportage door ouders van ontvangen steun is tegengesteld aan de generational stake-hypothese. De resultaten duiden meer in de richting dat mensen gegeven steun overrapportereren vergeleken met wat zij ontvangen, zoals de ongecontroleerde verschilscores uit tabel 3 al lieten zien.

De tweede hypothese voorspelt dat ouders en kinderen, die sterkere familiegeoriënteerde normen aanhangen, steun en contact zullen overrapportereren. Deze hypothese wordt slechts ten dele bevestigd. Ouders met sterkere normen voor verplichtingen tegenover de familie overrap-

Tabel 4: *Seemingly Unrelated Estimates van heteroskedastische regressies van ouder-kindrapportage verschillen voor 10 steun- en contactitems*
Ongestandaardiseerde coëfficiënten en standaardfouten gecorrigeerd voor clustering van ouder-kindrelaties in families (vervolg op volgende pagina)

Effecten op het gemiddelde	H ^b	Advies	Gegeven door ouders Interesse	Huis houden	Klasjes	H	Advies	Ontvangen door ouders Interesse	Huis- houden	Klasjes	H	Person- lijk	Frequentie van contact Telefoon, brief, e-mail
Gemiddeld voorspeld verschil ^a	+	0,042***	0,044***	0,026***	-0,034***	+	-0,074***	-0,005***	-0,159***	-0,138***	+	0,053***	0,122***
Ouder:													
Familienormen	+	0,088**	0,015	0,012	0,079**	+	0,071*	0,025	0,033	0,079***	+	0,042*	0,038
Ontvreedenheid	?	0,018	-0,016	-0,005	0,026	-	-0,046*	-0,041**	-0,009	-0,021	?	-0,004	-0,015
Relatiekwaliteit	+	0,101***	0,103***	0,044*	0,062*	+	0,154***	0,188***	0,009	0,048	+	0,106***	0,187***
Kind:													
Familienormen	-	-0,032	0,008	-0,017	-0,014	-	-0,024	-0,010	-0,039	-0,024	-	-0,027	-0,046
Ontvreedenheid	+	0,062**	0,033*	-0,026	-0,006	?	0,014	0,038*	-0,050**	-0,016	?	0,005	0,008
Relatiekwaliteit	-	-0,246***	-0,190***	-0,045**	-0,097***	-	-0,104***	-0,129***	-0,076***	-0,069***	-	-0,082***	-0,152***
Tijdsduur	?	-0,001	0,003	0,006	0,003	?	-0,006	0,001	0,003	0,000	?	0,000	0,000
Ouder = anker	?	0,123***	0,004	0,034	-0,149***	?	0,015	-0,044*	0,063*	-0,217***	?	0,239***	0,032
Vader	?	-0,042	0,008	0,097***	-0,033	?	0,022	-0,023	0,108***	0,015	?	0,036	0,078
Zoon	?	0,051	0,045*	0,039	0,033	?	-0,026	0,030	-0,023	0,055	?	0,020	0,076*
Zelfde geslacht	?	-0,010	0,028	-0,034	-0,046	?	-0,009	-0,019	-0,049	-0,074	?	0,032	0,002
Leeftijd ouder	?	-0,004	-0,001	0,001	-0,005*	?	0,000	-0,003	-0,007**	-0,007**	?	-0,003	0,002
Leeftijd kind	?	0,004	0,001	0,000	0,007*	?	0,003	0,002	0,005	0,003*	?	0,001	-0,008
Opleiding ouder	?	0,016	0,015	0,023	0,036	?	0,007	0,013	-0,004	0,001	?	0,005	0,016
Opleiding kind	?	-0,007	-0,024*	0,016	0,020	?	0,020	-0,007	0,012	-0,008	?	0,012	-0,002
Constante		0,201	0,230	-0,115	-0,190		-0,517*	-0,175	0,384*	0,320		-0,170	0,058

Tabel 4: *Vervolg*

Effecten op variatie	H ^b	Advies	Gegeven door ouders Interesse	Huis houden	Klasjes	H	Advies	Ontvangen door ouders Interesse	Huis- houden	Klasjes	H	Persoon- lijk	Frequentie van contact Telefoon, brief, e-mail
Ouder:													
Relatiekwaliteit	-	0,048*	-0,160***	0,042	0,038	-	0,041	-0,177***	0,090**	0,109***	-	-0,018	-0,004
Opleiding	-	-0,025*	-0,090***	-0,004	-0,020	-	-0,008	-0,070***	-0,001	-0,021	-	-0,023	-0,050**
Kind:													
Relatiekwaliteit	-	0,011	0,252***	0,149***	0,078***	-	0,007	-0,163***	0,090***	0,068***	-	-0,005	0,014
Opleiding	-	-0,015	-0,105***	-0,017	0,001	-	-0,007	-0,1127***	-0,035	-0,055**	-	-0,052**	-0,145***
Tijdsduur	?	0,004	-0,002	0,010	-0,001	?	-0,005	0,007	0,003	-0,008	?	0,017**	0,014
Ouder = anker	?	0,048*	0,045	0,042	0,050	?	0,009	-0,017	-0,042	0,004	?	0,029	-0,018
Vader	?	-0,046	0,202***	-0,068	0,011	?	0,010	0,121**	-0,107**	-0,018	?	0,020	0,177***
Zoon	?	-0,008	0,105**	-0,087*	-0,038	?	-0,002	0,147***	-0,023	0,058	?	-0,014	0,002
Zelfde geslacht	?	0,003	-0,009	0,006	0,057*	?	-0,027	-0,079*	0,040	0,014*	?	-0,036	-0,046
Leeftijd ouder	?	0,003	0,005	-0,004	-0,008**	?	0,000	0,001	0,007*	0,001	?	-0,003	-0,005
Leeftijd kind	?	0,000	0,010*	-0,014*	-0,006	?	0,000	0,000	-0,010**	-0,003	?	-0,002	0,005
Constante		-0,407**	0,587**	-0,199	0,155		-0,251	1,151***	-0,828***	-0,551***		0,125	0,700***
N dyades in SUEST	4055												
N ankers	3290												
N dyades per item	3732	3980	3695	3797	3715	3969	3733	3893	4026	4021			
X ² (Df= 15) van oorspronkelijke modellen	227,4	230,7	57,3	95,9	77,7	183,9	72,2	111,5	180,4	79,2			

* = p<0,05; ** = p<0,01; *** = p<0,001. Eenzijdig wanneer een hypothese is gespecificeerd, anders tweezijdig.

a Gemiddeld voorspelde ouder-kindverschilscore volgens het model (i.e. zelfde als constante indien alle variabelen gestandaardiseerd zouden zijn).

b De tekens in de H (van Hypothese) kolommen: + duidt op verwacht overrapporteren door de ouder/ onderrapporteren door het kind; - duidt op verwacht onderrapporteren door de ouder/ overrapporteren door het kind.

BRON: Nederlands Kinship Panel Study, 2002-2004.

porteren de uitwisseling van advies en hulp bij klusjes en de frequentie van contact. Voor de uitwisseling van interesse en hulp bij het huishouden zijn de samenhangen onder ouders niet significant. De sterkte van familiegeoriënteerde normen onder kinderen vertoont geen enkele significante samenhang met de rapportage van uitgewisselde steun en frequentie van contact. We concluderen dat een sterke normatieve oriëntatie op familie onder ouders ertoe leidt dat zij steun en contact overrapporteren, maar dat de rapportage door kinderen niet wordt beïnvloed door familiegeoriënteerde normen.

Volgens de derde hypothese zullen ouders en kinderen die ontevreden zijn met de steun vanuit hun familie, ontvangen steun onderrapporteren. Conform de hypothese laat het middelste paneel van tabel 4 zien dat naarmate ouders minder tevreden zijn met familiesteun, zij sterker geneigd zijn ontvangen emotionele steun te onderrapporteren. Onder kinderen is er een vergelijkbaar resultaat: ontevredenheid leidt tot onderrapportage van ontvangen emotionele steun (een positieve coëfficiënt geeft aan dat kinderen onderrapporteren). De resultaten voor gerapporteerde instrumentele steun zijn niet in overeenstemming met de verwachting: significante samenhangen ontbreken. De Waldtoetsen geven aan dat de effecten van ontevredenheid van ouders en kinderen op de rapportage van ontvangen emotionele steun robuust zijn ($p = 0,012 / 2$ en $p = 0,003 / 2$). Hoewel een effect van ontevredenheid op de rapportage van gegeven steun niet werd verwacht, toont het rechterpaneel van tabel 4 toch twee significante verschillen: onder kinderen die ontevreden zijn met ontvangen familiesteun is er een overrapportage van interesse gegeven aan de ouders en een onderrapportage van hulp aan ouders bij het huishouden. Het is onduidelijk hoe deze uitkomsten geïnterpreteerd moeten worden.

De vierde hypothese stelt dat gepercipieerde relatiekwaliteit positief samenhangt met overrapportage door de ouders en kinderen van steun en contact. De resultaten zijn consistent met deze hypothese. Een hoger gepercipieerde relatiekwaliteit door de ouders en kinderen leidt tot overrapportage van alle vormen van steun en contact, met uitzondering van de instrumentele steun ontvangen door ouders, waarvoor geen significante samenhang met de door ouders gepercipieerde relatiekwaliteit wordt gevonden. Wellicht kan dit verklaard worden door het gegeven dat relatiekwaliteit een minder belangrijke determinant is van de uitwisseling met ouders van instrumentele steun dan van emotionele steun (cf. Komter & Vollebergh, 1997). Bij instrumentele steun spelen hulpbehoefendheid en gevoelens van verplichting immers ook een belangrijke rol, zodat de door de ouders gepercipieerde relatiekwaliteit geen effect heeft op de rapportage van de ontvangen steun. De effecten van relatiekwaliteit zijn robuust, zoals te zien is in tabel A1.

Onnauwkeurig rapporteren door de ouder of het kind kan ook tot discrepanties in rapportages leiden. De nauwkeurigheid van rapporteren wordt geanalyseerd door de variantie van de ouder-kindverschilcores te modelleren (zie tweede deel van tabel 4). De vijfde hypothese voorspelt dat gepercipieerde relatiekwaliteit positief verband houdt met de nauwkeurigheid van rapporteren (dat wil zeggen: er is een negatieve samenhang met de variantie). De resultaten weerspreken deze hypothese. Ten eerste blijkt er, zowel bij ouders als kinderen, geen samenhang te worden gevonden tussen de gepercipieerde relatiekwaliteit en de nauwkeurigheid waarmee gerapporteerd wordt over de frequentie van contact. Ten tweede zien we bij de kinderen een

grotere in plaats van een kleinere onnauwkeurigheid in de rapportage van gegeven en ontvangen instrumentele steun naarmate de kwaliteit van de relatie met de ouders als beter wordt gepercipieerd. Bij de ouders is een vergelijkbaar patroon te zien, maar dan alleen voor ontvangen instrumentele steun. De voorspelde samenhang wordt uitsluitend gevonden voor de rapportage door zowel ouders als kinderen van getoonde en ontvangen interesse. Uit de Waldtoets komt naar voren dat het ontbreken van het verwachte effect van de relatiekwaliteit op de nauwkeurigheid van het rapporteren een robuust resultaat is (voor elke set van Waldtoetsen: $p = 0,000$). Voor de nauwkeurigheid van rapporteren maakt de gepercipieerde relatiekwaliteit niets uit.

Hypothese zes voorspelt dat hoe beter ouders en kinderen opgeleid zijn, des te nauwkeuriger zij steun en contact rapporteren. Onder ouders en kinderen is de samenhang tussen het opleidingsniveau en de onnauwkeurigheid van rapporteren voor alle steun- en contactitems in de verwachte negatieve richting (met één uitzondering: de rapportage door kinderen van hulp aan ouders bij klusjes). De samenhang is bij de ouders echter uitsluitend significant voor de rapportage van gegeven advies, gegeven en ontvangen interesse en de frequentie van contact per telefoon, brief of e-mail. Bij de kinderen is de samenhang uitsluitend significant voor de rapportage van ontvangen en gegeven interesse, aan ouders gegeven hulp bij klusjes en de frequentie van de twee vormen van contact. Tabel A1 toont dat de negatieve effecten robuust zijn (voor alle sets van items: $p / 2 < 0,05$). De resultaten zijn dus in grote lijnen in overeenstemming met de hypothese dat naarmate ouders en kinderen beter zijn opgeleid, zij minder onnauwkeurig rapporteren over uitgewisselde steun en frequentie van contact.

Tabel 4 geeft ook de resultaten weer van analyses van mogelijke methodologische artefacten en van factoren die samenhangen met non-respons van familieleden. Een kortere of langere tijdsduur tussen de datum van interview met het anker en de datum van binnenkomst van de schriftelijke vragenlijsten van het betreffende familielid blijkt niet te resulteren in onder- of overrapportage. Wel blijkt een langere tijdsduur samen te hangen met een grotere onnauwkeurigheid in de rapportage van de frequentie van persoonlijk contact. Voor de nauwkeurigheid van rapportage van de overige items worden geen verschillen die samenhangen met de tijdsduur gevonden. De dummy die aangeeft dat de ouder de ankerrespondent is, controleert voor een methode-effect dat geïntroduceerd is door het *multi-method design* van de NKPS (De Leeuw, 2005). Als de ouder de ankerrespondent is, dan is er sprake van overrapportage van gegeven advies, ontvangen hulp in het huishouden en van de frequentie van persoonlijk contact. Verder is er in dit geval sprake van onderrapportage van gegeven hulp bij klusjes. Als de ouder de ankerrespondent is, zien we ook een grotere onnauwkeurigheid in de rapportage van gegeven advies. Overige methode-effecten zijn niet gevonden.

Ten slotte blijkt dat vaders de uitwisseling van hulp in het huishouden overrapporteren en dat vaders en zonen zich minder nauwkeurige rapporteurs van interesse tonen dan moeders en dochters. Consistente over- en onderrapportage samenhangend met leeftijd van ouder en kind zijn niet aangetroffen. Evenmin zijn consistente met leeftijd samenhangende onnauwkeurigheden in rapportage aangetroffen.

6. Discussie

De onderhavige studie heeft gebruikgemaakt van aan elkaar gekoppelde gegevens van ouders en hun kinderen uit een grote steekproef van Nederlanders om discrepanties in rapportages van intergenerationele steun en contact te beschrijven. Discrepanties komen voor in 30 tot 55 procent van de ouder-kindrelaties. De percentages, die variëren afhankelijk van de meting van intergenerationele steun en frequentie van contact, komen in grote lijnen overeen met die van de NSFH-data in de VS (Shapiro, 2004). Overeenkomst voor de frequentie van contact is in Nederland echter aanmerkelijk hoger dan in de VS. Een heldere verklaring is niet te geven. De frequentie van persoonlijk contact tussen ouders en kinderen is over het algemeen hoger in Nederland dan in de VS (zie: Shapiro, 2004). Wellicht is de overeenkomst groter wanneer ouders en kinderen elkaar vaak ontmoeten.

Inzicht in het optreden van discrepanties is niet alleen verkregen via een vergelijking met Amerikaanse gegevens, maar ook via een vergelijking met willekeurig gekoppelde ouders en kinderen. In vergelijking met willekeurige dyades zijn in familiedyades de overeenkomsten het sterkst voor de rapportages van frequentie van contact, gevolgd door die van respectievelijk instrumentele hulp en emotionele hulp. Dit resultaat is consistent met eerder onderzoek waaruit is gebleken dat discrepanties minder voorkomen bij niet-ambigue en objectieve items (Jessop, 1982).

De verklaring van discrepanties in rapportages is gezocht in termen van factoren die kunnen leiden tot vertekeningen en/of onnauwkeurigheden. Ten eerste is uit de resultaten naar voren gekomen dat rapportagediscrepanties niet gebonden zijn aan generationale positie. De resultaten duiden niet op telkens positief vertekende rapportages van ouders, zoals de generational stake-hypothese voorspelt. De kans dat ouders en kinderen over- of onderrapporteren is even groot en de rapportagediscrepanties zijn klein. Het patroon dat naar voren komt is dat respondenten stelselmatig gegeven steun overrapporteren en ontvangen steun onderrapporteren, ongeacht of ze ouder of kind zijn. Dit resultaat is consistent met eerder onderzoek naar uitwisselingen van steun in andere relaties (Marsden, 1990).

Ten tweede is naar voren gekomen dat attitudes, subjectieve oordelen en percepties van relatiekwaliteit verantwoordelijk zijn voor rapportagediscrepanties. Uitwisselingen tussen ouders en kinderen worden positief vertekend door sociale wenselijkheid en negatief door ontevredenheid met de mate van steun. In ouder-kinddyades die als kwalitatief goed worden gepercipieerd is er ook een positieve vertekening van steunuitwisselingen. Onderzoekers die gebruikmaken van zelfrapportages over steun en contact zouden rekening moeten houden met het feit dat deze vertekend kunnen zijn door het algemene beeld dat mensen van een relatie hebben. Hoewel een gepercipieerde hogere relatiekwaliteit bij zowel ouders als kinderen samenhangt met positieve rapportagevertekening, zien we niet een hogere nauwkeurigheid van rapporteren. Het lijkt erop dat er bij kwalitatief betere relaties een algemene tendens is om uitwisselingen te overschatten, maar dat deze tendens zich niet in alle dyades even sterk manifesteert. Het resultaat dat overrapporteren van steun en contact samenhangt met een gepercipieerde hogere relatiekwaliteit moet met voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. Het is denkbaar dat een vooralsnog onbekende

factor, zoals een algemene positieve levensinstelling, ertoe leidt dat respondenten hun relatie overdreven positief zien en daardoor de intensiteit van steun en contact overrapporteren. Nader onderzoek zal moeten uitwijzen of de samenhang tussen relatiekwaliteit en overrapporteren een schijnverband is.

Ons onderzoek laat geslachtsverschillen in rapportagediscrepanties zien. Vaders overrapporteren de hulp in het huishouden die zij geven en ontvangen. Wellicht doen zij dat omdat zij willen overkomen als moderne geëmancipeerde mannen, die niet afkerig zijn van huishoudelijk werk (cf. Kamo, 2000). Het zou ook kunnen zijn dat vaders een ruimere definitie van huishoudelijk werk hanteren dan hun kinderen. Verder is het mogelijk dat kinderen de huishoudelijke steun die vaders geven en ontvangen onderrapporteren, omdat zij huishoudelijk werk voornamelijk met de moeder associëren. Een tweede verschil is dat vaders en zonen minder nauwkeurig zijn in het rapporteren van ontvangen interesse dan moeders en dochters. Dit resultaat is wellicht aan een plafondeffect toe te schrijven. De gemiddelde interesse zoals gerapporteerd door moeders en dochters ligt tegen de maximale score, terwijl er voor vaders en zonen meer variatie is. Alleen al om die reden is er voor dyades waarbij een man betrokken is een grotere kans op rapportagediscrepanties.

Twee resultaten verdienen vanuit methodologisch oogpunt extra aandacht. Het eerste is dat een langere tijdsduur tussen de datavergaring bij de ankers en de familieleden op één item na niet tot meer discrepanties leidt, met één uitzondering. Slechts voor de rapportage van persoonlijk contact is er een toename van de discrepanties te zien. Blijkbaar maakt het niet uit of rapportage over steun betrekking heeft op verschillende tijdsperiodes. Voor persoonlijk contact geldt dit niet, wellicht omdat verjaardagen en andere periodegebonden vieringen (bijvoorbeeld Sinterklaas) bij uitstek gelegenheden zijn om familieleden weer te zien. Wanneer dergelijke vieringen kort voor het interview hebben plaatsgevonden, is er misschien overrapportage van persoonlijk contact, omdat de herinnering aan de bijeenkomst nog erg vers is. In de studie van Shapiro (2004) voor de NSFH-data werden ook geen effecten van tijdsduur gevonden. Het uitblijven van effecten is geruststellend voor onderzoek waarbij respondenten en hun familieleden op verschillende tijdstippen geïnterviewd worden.

Het tweede resultaat dat vanuit methodologisch oogpunt aandacht verdient, is dat het voor zes van de tien steun- en contactitems uitmaakt of de anker de ouder of het kind is. De richting van de discrepanties is echter niet consistent: de ene helft is overrapportage en de andere onderrapportage. In de NKPS zijn data bij ankers en familieleden op verschillende wijzen vergaard. Ankers werden persoonlijk geïnterviewd en familieleden vulden een schriftelijke vragenlijst in. De aanwezigheid van een interviewer zou wellicht tot meer sociaal wenselijke antwoorden van de ankers kunnen leiden (Tourangeau e.a., 2000), maar aangezien er geen consistent patroon in onze resultaten te vinden is, lijkt dat voor de NKPS geen sterke verklaring. Familieleden wisten, toen ze de vragenlijst invulden, dat hun ouder/kind reeds was geïnterviewd, hetgeen een aansporing zou kunnen zijn geweest om zo conscientieus mogelijk te werk te gaan. Desalniettemin toont het bestaan van duidelijke discrepanties, die gerelateerd zijn aan de methode van datavergaring, aan dat onderzoekers moeten proberen om de methode van onderzoek zoveel mogelijk hetzelfde te houden voor alle respondenten, zodat methode-effecten de validiteit van de bevindingen niet aantasten (zie: De Leeuw, 2005).

Bij een aantal tekortkomingen van dit onderzoek willen we kort stilstaan. Non-respons onder familieleden is daar één van. Van slechts de helft van de ouders en kinderen die waren geselecteerd, zijn ingevulde vragenlijsten verkregen. Bijkomende analyses lieten zien dat de multi-actordata waarover we beschikken afkomstig zijn van de ‘betere’ ouder-kindrelaties. In de analyses is met deze selectie rekening gehouden door te controleren voor factoren die met de non-respons onder familieleden verband houden. De algemene conclusie dat selectie de resultaten van deze studie niet in sterke mate heeft beïnvloed, lijkt ook in dit geval rechtvaardig te zijn. Eventuele statistische technieken om met deze selectie om te gaan (bijvoorbeeld met een Heckmanselectiemodel) zijn in de onderhavige studie achterwege gelaten omdat de analyses zonder dergelijke aanpassingen al vrij gecompliceerd zijn.

Een andere tekortkoming is dat onze metingen niet direct betrekking hebben op over- en onderrapporteren door ouders en kinderen. Slechts verschillen in rapportage tussen ouders en kinderen konden worden geobserveerd. ‘Echt’ over- en onderrapporteren kon, bij gebrek aan een objectieve standaard, niet worden vastgesteld. We weten niet meer dan wat ouders en kinderen zeggen. Onderzoek naar rapportageverschillen zou baat hebben bij meer objectieve metingen van de omgang tussen ouders en kinderen, zoals bijvoorbeeld gegevens over e-mail- en telefoonverkeer.

Deze studie richtte zich op rapportages van steun en contact tussen ouders en kinderen als afhankelijke variabelen. Maar de vraag die er werkelijk toe doet, is of het uitmaakt voor inhoudelijke resultaten dat ouders en kinderen verschillend rapporteren. Dit zou kunnen worden onderzocht door de voorspellende waarde van zelfrapportages van steun en contact te vergelijken met informatie van andere informanten. Er zijn aanwijzingen dat het voor analyses naar de kwaliteit van ouder-kindrelaties niet uitmaakt of deze op rapportage van de ouder of het kind is gebaseerd (Aquilino, 1999). Voor onderzoek van steun en contact is dit echter nog niet aangetoond.

Nader inzicht in rapportagediscrepanties zou kunnen worden verkregen door simultane analyse van meerdere relaties van dezelfde persoon. In de onderhavige studie hebben we ons beperkt tot één dyade: de relatie van één ouder met één kind. Met geschikte statistische technieken zou men de zelfrapportage van de steun en omgang in een aantal hechte familierelaties moeten vergelijken met de versie gegeven door alle betrokkenen. Op die manier wordt het mogelijk om uit te vinden of vertekend en/of onnauwkeurig rapporteren over een specifieke relatie gerelateerd is aan de wijze van rapporteren over andere relaties. Bovendien wordt het dan duidelijk wat voor typen personen een duidelijk scheef beeld van hun relaties hebben.

Noot

1. Dit artikel is gebaseerd op de *master thesis* van de eerste auteur van het Sociology and Social Research (SaSR) programma van de Universiteit Utrecht, welke geschreven is tijdens een stage bij het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut

(NIDI). Momenteel studeert Jornt Mandemakers demografie aan het Max Planck Instituut in Rostock, Duitsland. Pearl Dykstra is onderzoekster bij het NIDI en bijzonder hoogleraar aan de Universiteit Utrecht. Adres voor correspondentie: Pearl A.

Dykstra, Afdeling Sociale Demografie, NIDI, Antwoordnummer 11650, 2502 AR Den Haag. E-mail: dykstra@nidi.nl. We danken Jeroen Weesie voor zijn advies over een geschikt statistisch model, deelnemers van het Feedback Forum op het NIDI en medestudenten van de Universiteit Utrecht voor nuttig commentaar op eerdere versies van dit artikel. In deze bijdrage worden data van de Netherlands

Kinship Panel Study (NKPS) gebruikt. Financiering voor de NKPS is afkomstig van het Fonds Investerings Groot van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO), het Nederlands Interdisciplinair Demografisch Instituut (NIDI), de Universiteit Utrecht, de Universiteit van Amsterdam en de Universiteit Tilburg.

Literatuur

- Antonucci, T.C. & Israel, B.A. (1986). Veridicality of social support: A comparison of principal and network members' responses. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 54, 432-437.
- Aquilino, W.S. (1999). Two views of one relationship: Comparing parents' and young adult children's reports on the quality of intergenerational relations. *Journal of Marriage and the Family*, 61, 858-870.
- Bengtson, V.L. & Kuypers, J.A. (1971). Generational difference and the developmental stake. *Aging and Human Development*, 2, 249-260.
- Blair, E. & Burton, S. (1987). Cognitive processes used by survey respondents to answer behavioral frequency questions. *Journal of Consumer Research*, 14, 280-288.
- Bond, J.B. & Harvey, C.D.H. (1991). Ethnicity and intergenerational perceptions of family solidarity. *International Journal of Aging and Human Development*, 33, 33-44.
- Burton, S. & Blair, E. (1991). Task conditions, response formulation processes, and response accuracy for behavioral frequency questions in surveys. *Public Opinion Quarterly*, 55, 50-79.
- Coriell, M. & Cohen, S. (1995). Concordance in the face of a stressful event: When do members of a dyad agree that one person supported the other? *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 289-299.
- Draisma, S. (2000). *Response: A simulation model of question answering in survey interviews*. Proefschrift, Vrije Universiteit Amsterdam.
- Dykstra, P.A., Kalmijn, M., Knijn, T.C.M., Komter, A.E., Liefbroer, A.C. & Mulder, C.H. (2005). Codebook of the Netherlands Kinship Panel Study, a multi-actor, multi-method panel study on solidarity in family relationships, Wave 1. *NKPS Working Paper No. 4*. The Hague: Netherlands Interdisciplinary Demographic Institute (NIDI).
- Gagné, F.M. & Lydon, J.E. (2004). Bias and accuracy in close relationships: An integrative review. *Personality and Social Psychology Review*, 8, 322-323.
- Giarusso, R., Stallings, M. & Bengtson, V.L. (1995). The 'Intergenerational stake' hypothesis revisited: Parent-child differences in perceptions of relationships 20 years later. In V.L. Bengtson, K.W. Schaie & L.M. Burton (red.), *Adult intergenerational relations. Effects of societal change* (pp. 227-263). New York: Springer Publishing Company.
- Glass, J. & Polisar, D. (1987). A method and metric for assessing similarity among dyads. *Journal of Marriage and the Family*, 49, 663-668.

- Hagestad, G.O. (2002). Interdependent lives and relationships in changing times: A life course view of families and aging. In R. Settersten (red.), *Invitation to the life course: Toward new understandings of later life* (pp. 135-159). Amityville, NY: Baywood.
- Jessop, D. J. (1981). Family relationships as viewed by parents and adolescents: a specification. *Journal of Marriage and the Family*, 43, 95-107.
- Jessop, D. J. (1982). Topic variation in levels of agreement between parents and adolescents. *Public Opinion Quarterly*, 46, 538-559.
- Kalmijn, M. & Bernasco, W. (2001). Joint and separated lifestyles in couple relationships. *Journal of Marriage and Family*, 63, 639-654.
- Kamo, Y. (2000). 'He said, she said': Assessing discrepancies in husbands' and wives' reports on the division of household labor. *Social Science Research*, 29, 459-476.
- Klein Ikkink, K., Tilburg, T van & Knipscheer, K.C.P.M. (1999). Perceived instrumental support exchanges in relationships between elderly and their adult children: normative and structural explanations. *Journal of Marriage and the Family*, 61, 831-844.
- Komter, A., & Vollebergh, W. (1997). Gift giving and the emotional significance of family and friends. *Journal of Marriage and the Family*, 59, 747-757.
- Leeuw, E. de (2005). To mix or not to mix data collection modes in surveys. *Journal of Official Statistics*, 21, 233-255.
- Knäuper, B., Belli, R.F., Hill, D.H. & Regula Herzog, A. (1997). Question difficulty and respondents' cognitive ability: The effect on data quality. *Journal of Official Statistics*, 13, 181-199.
- Marsden, P.V. (1990). Network data and measurement. *Annual Review of Sociology*, 16, 435-463.
- Pescosolido, B.A. & Wright, E.R. (2004). The view from two worlds: The convergence of social network reports between mental health clients and their ties. *Social Science & Medicine*, 58, 1795-1806.
- Podsakoff, P.M., MacKenzie, S.B., Lee, Y.-Y. & Podsakoff, N.P. (2003). Common method biases in behavioral research: A critical review of the literature and recommend remedies. *Journal of Applied Psychology*, 88, 879-903.
- Press, J.E. & Townsley, E. (1998). Wives' and husbands' housework reporting. Gender, class and social desirability. *Gender and Society*, 12, 188-218.
- Rossi, A.S. (1995). Commentary: Wanted: Alternative theory and analysis modes. In V.L. Bengtson, K.W. Schaie & L.M. Burton (red.), *Adult intergenerational relations. Effects of societal change* (pp. 264-276). New York: Springer Publishing Company.
- Rossi, A.S. & Rossi, P.H. (1990). *Of human bonding. Parent-child relations across the life course*. New York: Aldine de Gruyter.
- Shapiro, A. (2004). Revisiting the generation gap: exploring the relationships of parent/adult-child dyads. *International Journal of Aging and Human Development*, 58, 127-146.
- StataCorp. (2005a). INTREG-Interval regression. In *Stata base reference manual, volume 1, A-J, release 9* (pp. 506-516). College Station, TX: StataCorp LP.
- StataCorp. (2005b). SUEST- Seemingly unrelated estimation. In *Stata base reference manual*,

- volume 3, R-Z, release 9 (pp. 303-322). College Station, TX: StataCorp LP.
- Tein, J.-Y., Roosa, M.W. & Michaels, M. (1994). Agreement between parent and child reports on parental behaviors. *Journal of Marriage and the Family*, 56, 341-355.
- Tourangeau, R., Rips, L.J. & Rasinski, K. (2000). *The psychology of survey response*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Uchino, B.N. (2004). *Social support and physical health. Understanding the health consequences of relationships*. New Haven, CT: Yale University Press.

Appendix

Tabel A1: Waarschijnlijkheden (p-waarden) volgend uit Waldtoetsen of coëfficiënten per set van uitkomsten gelijk zijn aan nul (tweezijdige t-toets)

	Gegeven door ouders	Ontvangen door ouders	Frequentie van contact
<i>Effecten op het gemiddelde</i>			
Gemiddeld voorspelde discrepantie	0,000	0,000	0,000
Ouder:			
Familienormen	0,003	0,006	0,060
Ontvreedenheid	0,210	0,012	0,828
Relatiekwaliteit	0,000	0,000	0,000
Kind:			
Familienormen	0,618	0,486	0,198
Ontvreedenheid	0,003	0,006	0,936
Relatiekwaliteit	0,000	0,000	0,000
Tijdsduur (maanden)	0,648	0,759	0,999
Ouder = anker	0,000	0,000	0,000
Vader	0,000	0,003	0,087
Zoon	0,033	0,057	0,123
Zelfde geslacht	0,126	0,045	0,324
Leeftijd ouder	0,348	0,015	0,351
Leeftijd kind	0,174	0,345	0,132
Opleiding ouder	0,057	0,759	0,681
Opleiding kind	0,165	0,648	0,729
Constante	0,309	0,006	0,534
<i>Effecten op de variantie</i>			
Ouder:			
Relatiekwaliteit	0,000	0,000	0,807
Opleiding	0,000	0,000	0,012

Tabel A1: Vervolg

	Gegeven door ouders	Ontvangen door ouders	Frequentie
Kind:			
Relatiekwaliteit	0,000	0,000	0,822
Opleiding	0,000	0,000	0,000
Tijdsduur	0,543	0,171	0,006
Ouder = anker	0,087	0,711	0,549
Vader	0,000	0,000	0,000
Zoon	0,003	0,000	0,897
Zelfde geslacht	0,336	0,063	0,201
Leeftijd ouder	0,018	0,330	0,288
Leeftijd kind	0,003	0,081	0,348
Constante	0,000	0,000	0,000

BRON: Netherlands Kinship Panel Study, 2002-2004.